

Vývoj hláskoslovného a tvaroslovného plánu češtiny ve srovnání s prajazykem indoevropským a praslovanským a s živými slovanskými jazyky

Indoevropská jazyková shoda

- shoda u slovní zásoby (týkající se nejméně proměnlivé vrstvy života); tvoří ji především substantiva, číslovky, ale i zájmena:
  1. názvy příbuzenské: lat. *mater*, řec. *mētēr*, staroněm. *muoter*, arménské *mair*; staroindické *sūnuh*, litevské *sūnùh*, slov. *synъ*
  2. názvy přírodních jevů nebo předmětů, se kterými se člověk nejčastěji stýkal: řec. *dómos*, lat. *domus*, staroindické *dámah*, slov. *domъ*
- shoda i v mluvnické stavbě, např. vokativ typu *vlče* s lat. *lupe*, s řec. *lýke*, se staroind. *vrka* (koncové *-a* se vyvinulo ze staršího *-e*)

Dělení indoevropských jazyků

- satemové x kentumové (staropers. *satem* x lat. *kentum*)
- stará diferenciacce v koncovce dat. pl. substantiv:

(germ., slov., baltské) *-m-* (slov. *gostъmъ*)

x (ostatní jazyky) *-bh-* (lat. *hostibus*)

Slovanský prajazyk

Jazyková souvislost s:

A) skupinou íránskou – shoda satemová, shody lexikální (patrně slov. výpůjčky z íránštiny: *samъ* (zájm.), *bogъ*, *socha*, *toporъ*, *čaša*)

B) skupinou germánskou: shoda v *m-ové* koncovce, staré slov. Výpůjčky z germánštiny: *kotъlъ* (kotel), *chlěbъ*, *chlěvъ*, *skotъ*, *myto*, *pěņędzъ*)

C) skupinou baltskou:

Vztah slovanských jazyků k jiným indoevropským rodinám baltoslovanská příbuznost

- balto-slovanská jednota – nejstarší vývojová fáze praslovanská a bezprostředně předslovanská
- rozpad balto-slovanské jednoty způsobila lužická kultura, která vznikla na území mezi Balty a Slovany -> konec protobaltského období

Od praslovanštiny k češtině

- rekonstrukce – vytváření hypotetické podoby jazyka
- metoda vnitřní rekonstrukce – zkoumání jazyka na základě jeho jednotlivých fází
- metoda historicko-srovnávací – srovnávání jednotlivých jazyků nebo jaz. rodin v čase

Periodizace vývoje slovanského jazyka

- **3000 př. n. l. – 1500 př. n. l.**
  - **pozdně indoevropské = západoindoevropské období**
  - jazyky keltské, italické, románské, germánské, baltské, albánské
- **1500 př. n. l. – 500 př. n. l.**
  - **období baltskoslovanské jednoty** (baltské + slovanské jazyky)
  - vznik: konvergentní (vznik svazu – balkánský) x divergentní (vznik rodiny)
  - společné jevy ve slovanské a baltské větvi
- **500 př. n. l. – 300 n.l. – protoslovanské období** – žádné hláskové změny
- **300 n. l. – 1000 n. l. – praslovanské období**
  - probíhají hláskové změny charakteristické pro slovanský jazyk
  - začátek nářečních štěpení (západní, jižní, východní „nářečí“)
  - 400 – 800 n. l. – klasická praslovanština
  - 8. – 10. st. – pozdní praslovanština – staroslověnština

Společný prajazyk – praslovanština

- patří do skupiny indoevropských jazyků, patří k satemovým jazykům, prajazyk starých Slovanů → vyvinuly se z něj všechny další slovanské jazyky
- jeho podoba se nedochovala, rekonstruuje se na základě srovnávací lingvistiky (studium hláskových, morfologických a lexikálních změn jazyků z něj vzešlých a jazyků, jež na něj mohly mít vliv)
- za pozdní stádium se dá považovat staroslověnština, která má mnoho rysů stejných nebo podobných s praslovanštinou

- nebyl jazykem jednotného státního celku, rozsah jeho uživatelů určovaly přírodní hranice – pravlast Slovanů byla na sever od Karpat, na jih od pripjaťských bažin, na východě dnešního Polska a na Bílé Rusi, podél horního toku Dněpru a Dněstru
- *klasická* (300-800 n. l.) a *pozdní* (800-1000 n. l.)
- **praevropština → protobaltština → protoslovanština → vlastní praslovanština**

Praslovanština – transkripce

Samohlásky: a, o, u, e, i, ě (ä), o/ą (nosovka o), ę (nosovka e), ь (ĩ), ъ (ũ)

ě - široké měkkící a [ä], specifická slovanská samohláska, zvaná jať

ę - nosové e, označované jako malý jus " , "

o/ą - nosové o, označované jako velký jus ' , ,

ь - měkký jer, krátká hláska [ĩ] anebo redukovaná ultrakrátká samohláska

ъ - tvrdý jer, krátká hláska [ũ] anebo redukovaná ultrakrátká samohláska

- pro označení délky se užívá vodorovná čárka nad písmenem ā, ī, ō

- krátkost samohlásky se označuje obloučkem nad písmenem ă, ĭ, ǫ

- napjatost redukovaných jerů před jotací se značí stříškou ^: ^ь, ^ъ

Souhlásky: ɾ, ʃ, ʃ', ʃ'', b, c, č, d, g, h, x (ch), j, k, l, m, n, p, r, s, t, v (w), z, ž

- slabikotvorné sonory se značí kolečkem pod písmenem ɾ, ʃ

- měkkost souhlásek se značí apostrofem ʃ'

- rekonstruovaný tvar se značí *

- směr vývojové změny <>

- šva ə - redukovaná samohl. IE neurčité povahy

- aspirované souhl. d, b vyslovované s přídechem (aspirací) se značí dh, bh

- labializované veláry k, g se značí s horním indexem (ʷ) kʷ, gʷ,

- zadopatrové g s přídechem se značí gʷh